

รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่คล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย
**The Form of the Funeral Ritual is Similar of Lanna People and the
Thai Khmer People**

พิมพ์กัลยา ฤทธิเพ็ญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Pimkalaya Ritpen

Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand

E-mail : Pimonmas.r@nsru.ac.th

*****

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่คล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา 2) ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย 3) วิเคราะห์รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบพหุกรณี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา ปัจจุบันหลายพื้นที่เริ่มมีการใช้บริการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับงานศพ ผสมผสานกับรูปแบบของพิธีกรรมในงานศพแบบดั้งเดิม เช่นเดียวกับในพื้นที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้วิจัย เพื่อความสะดวกมากยิ่งขึ้น

พิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย มีความคล้ายคลึงกับพิธีกรรมในงานศพของชาวไทยทั่วทุกภาค แต่จะมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างออกไป ซึ่งแสดงออกถึงประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่คล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย ได้แก่ การปฏิบัติก่อนเสียชีวิต การจัดเตรียมสิ่งของก่อนวันฌาปนกิจศพ และ พิธีกรรมในช่วงระหว่างและหลังฌาปนกิจศพ เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า เกิดจากพื้นฐานด้านความเชื่อเพื่อให้ผู้ใกล้เสียชีวิตจากไปอย่างสงบ ความเชื่อเรื่องการเดินทางสู่ภพภูมิใหม่ และ ความเชื่อเรื่องการส่งดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี รวมถึงการปฏิบัติตามแนวทางพิธีศพแบบดั้งเดิม

คำสำคัญ: พิธีกรรมในงานศพ; ความเชื่อ; ชาวล้านนา; ชาวเขมรถิ่นไทย

* วันที่รับบทความ : 15 กุมภาพันธ์ 2567; วันแก้ไขบทความ 28 ตุลาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 30 ตุลาคม 2567

Abstract

Research on the form of the funeral ritual is similar of Lanna people and the THAI KHMER people aims to study 1) Lanna funeral ceremonies 2) Khmer funeral ceremonies in Thailand 3) Analyze the patterns of funeral rituals that are similar among the Lanna people and the Thai Khmer people. This is a qualitative research in a multiple case format. Collect data with documents Related research Participant observation and in-depth individual interviews.

The results found that 1)Currently, many areas in Lanna use business services. That involves funerals combined with traditional funeral ceremonies as in the area where the researcher is domiciled. For even more convenience 2) Khmer funeral ceremonies in Thailand it is similar to the funeral ceremonies of Thai people from all regions , But there will be a different ethnic identity which expresses traditions and cultures that have been passed down for a long time.3)The form of the funeral ritual include those performed before death, Preparing things before the day of the cremation and rituals during and after cremation. When analyzed, it was found that it was based on the belief that people close to death would pass away peacefully, belief in traveling to a new world and belief in sending souls to a better world. Including following traditional funeral ceremony guidelines

Keywords: Funeral Ceremonies; Belief; Lanna People; The THAI Khmer People

บทนำ

งานศพ เป็นงานที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเสียชีวิต โดยพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในงานศพจะมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละประเทศ แต่ละภูมิภาค แต่ละศาสนา ทั้งนี้จากรายงานของสถานทูตสหรัฐอเมริกาและสถานกงสุลในประเทศไทย (2565) พบว่า ศาสนาพุทธคือศาสนาที่ประชากรไทยนับถือมากที่สุด รองลงมาคือศาสนาอิสลาม และ ศาสนาคริสต์ โดยคิดเป็นร้อยละ 92.5, 5.4 และ 1.2 ตามลำดับ

การจัดงานศพสำหรับผู้ที่มีศรัทธาในศาสนาพุทธในประเทศไทย มีความละเอียด และ แผงด้วยคตินิยมในทุกขั้นตอนของพิธีกรรม ซึ่งในสมัยอดีตจะมีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพและสวดอภิธรรมภายในบ้านของผู้เสียชีวิต แต่ปัจจุบันจะจัดขึ้นภายในวัดเพื่อความสะอาดสบายเรื่องสถานที่ และมีธุรกิจซึ่งเกี่ยวข้องกับความตายเกิดขึ้นเพื่อป้องกันสถานะทางการเงินของผู้เสียชีวิต อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่ยังคงมีขั้นตอนและพิธีกรรมในงานศพแบบดั้งเดิม ผสมผสานกับรูปแบบทุนนิยม โดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ เดิมคืออาณาจักรล้านนา อยู่บริเวณมณฑลพายัพ หรือทิศตะวันตก เป็นดินแดนระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน ส่วนมากทับซ้อนกันบริเวณภาคเหนือตอนบนในปัจจุบัน (พริษฐ์ ชิวารักษ์, 2023) ซึ่งประกอบไปด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และ แม่ฮ่องสอน(เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2021) ซึ่งพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม และการจัดระเบียบสังคมของชาวล้านนา ผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยจะเห็นได้จากการแต่งงานชาดกเป็นภานีบาตี เพื่อนำมาใช้เทศน์ในเทศกาลหรือประเพณีสำคัญ (เทพประวิณ จันทรแรง, 2562 : 41)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกกันโดยทั่วไปว่า ภาคอีสาน ครอบคลุมทั้งหมด 20 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อ่างนาจเจริญ อุตรธานี และ อุบลราชธานี ซึ่งพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดิมเคยอยู่ในเขตอิทธิพลอารยธรรมจากขอม และเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของคนไท-ลาว กลุ่มต่าง ๆ และได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ จึงทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายของชาติพันธุ์ (สมชาย ณ นครพนม จุฑาทิพย์ โคตรประทุม และ อรสา สายบัว, 2562 : 15)

ทั้งนี้สามารถแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในภาคอีสานได้ 2 กลุ่มจากตระกูลภาษา รวมทั้งหมด 13 ชาติพันธุ์ ได้แก่ (1) เขมรถิ่นไทย (2) กูย (3) โซ่/กะสั (4) บลู่/บรู (5) เญอ/ไทเญอ และ (5) ญ้อกูร/บน (6) ไทโคราช (7) ไทลาว (8) ไทโย้ย (9) ไทญ้อ/ไทย้อ (10) กะเลิง/ไทกะเลิง (11) ไทพวน (12) ผู้ไท และ (13) ไทแสก (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2558 : 30)

เนื่องด้วยผู้วิจัย มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้รับรู้และสัมผัสกับพิธีกรรมในงานศพแบบล้านนาทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบที่ผสมผสานกับระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งพบว่า พิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนาจะมีแนวปฏิบัติด้านความเชื่อและวิถีชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ได้มีโอกาสไปร่วมงานพิธีศพของคนในพื้นที่หมู่ที่ 22 บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งคนในหมู่บ้านทั้งหมด คือ กลุ่มเขมรถิ่นไทย เช่นเดียวกับหมู่ที่ 4 หมู่ที่ 15 และหมู่ที่ 20 (ทองปาน ศรีวรลักษ์ณ : สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2566) ทำให้พิธีกรรมในงานศพที่จัดขึ้นมีความแตกต่างจากชาวล้านนาเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีพิธีกรรมบางอย่างคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การปฏิบัติก่อนเสียชีวิต การจัดเตรียมสิ่งของก่อนวันฌาปนกิจศพ และ พิธีกรรมในช่วงระหว่างและหลังฌาปนกิจศพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา 2) ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย และ 3) วิเคราะห์รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา
2. ศึกษาพิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย
3. วิเคราะห์รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัย เรื่อง รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่คล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมร ถิ่นไทยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เรื่อง พิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา

2. ขอบเขตพื้นที่

บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ 22 ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ประชากร

งานวิจัย เรื่อง รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่คล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมร ถิ่นไทยเป็นการกำหนดประชากรแบบเจาะจง โดยใช้เครื่องมือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ประกอบด้วย รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง 1 คน และประชากรในหมู่บ้าน 5 คน รวมเป็น 6 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่อง ชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พิธีศพของชาวพุทธ พิธีกรรมงานศพชาวล้านนา พิธีกรรมงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในงานศพล้านนา และพิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย

4.2 ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้วบันทึกข้อมูล ดังนี้

- 1) ขั้นตอนการจัดพิธีกรรมงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ 22 ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ที่ใกล้เสียชีวิต
- 3) ขั้นตอนการปฏิบัติภายหลังจากเสียชีวิต
- 4) พิธีกรรมในช่วงก่อนและหลังฌาปนกิจศพ

4.3 ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามเป็นหลักในการดำเนินงานและบันทึกข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้

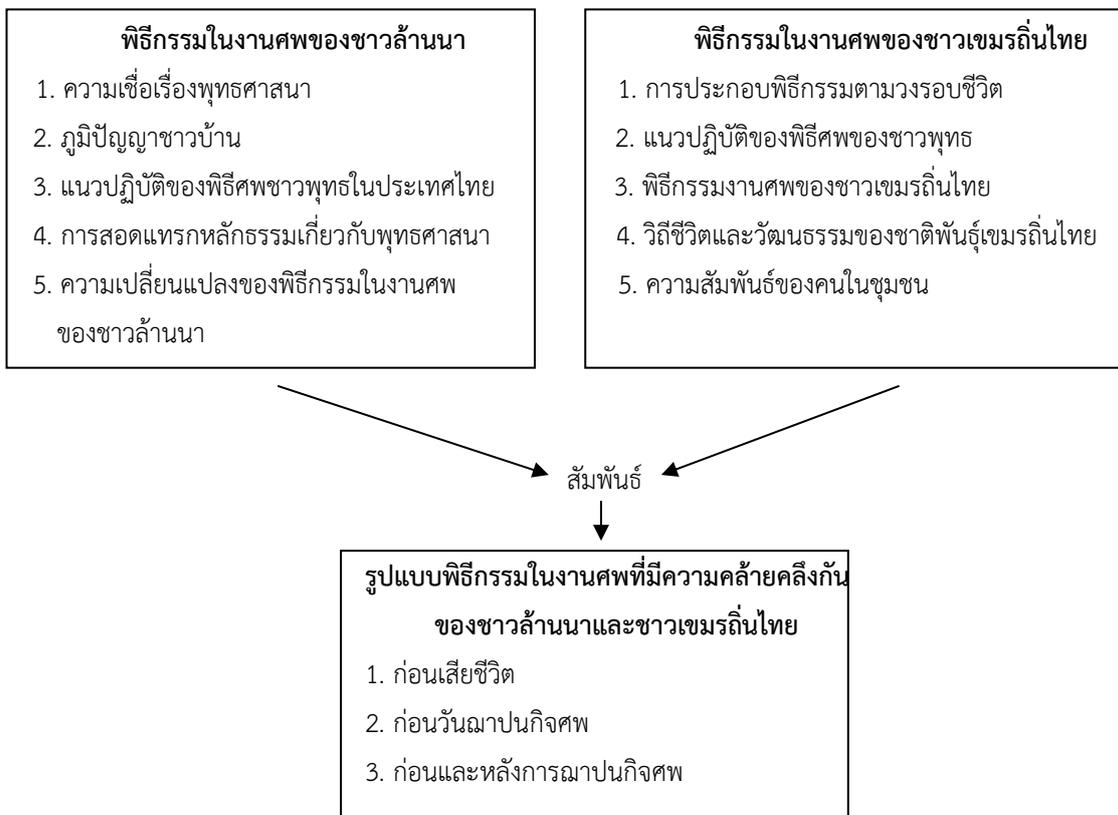
4.4 การจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดทำข้อสรุปนำเสนอ ผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4.5 สรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวมได้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. พิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา

1.1 กระบวนการก่อนเสียชีวิต

เมื่อบุคคลในครอบครัวอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้เสียชีวิต จะมีการนิมนต์พระมาเทศน์ “ธรรมมหาวิปาก” พร้อมทั้งให้ลูกหลานผู้ชายเป็นตัวแทนของผู้ใกล้เสียชีวิตนำสวดดอกไม้ (กรวยดอกไม้) ที่ใส่ธูป และเทียน จำนวน 3 ชุด ไปทำการ “ขอสุมาขันแก้วตั้งสาม” (ขอมาขันแก้วทั้งสาม) ต่อหน้าพระประธานในวิหาร

และนำไปวางลงในชั้นแก้ว (พานแก้ว) ทั้ง 3 มุม เพื่อขอขมาพระรัตนตรัย ก่อนเดินทางกลับไปบอกกล่าวกับผู้ใกล้เสียชีวิต เพื่อให้ดวงจิตระลึกถึง คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมถึงคุณความดีที่เคยได้กระทำให้มา และจากไปอย่างสงบ

1.2 กระบวนการหลังเสียชีวิต

ภายหลังจากการเสียชีวิต จะอาบน้ำให้ศพเช่นเดียวกับตอนยังมีชีวิต สำหรับการแต่งตัวจะทำแบบกลับด้าน และจัดเตรียมมะพร้าวปอกเปลือก และ ฝ้ายจุงศพ วางบนพานเพื่อวางไว้บนฝาโลง จากนั้นแจ้ง “ปุจารย์” (อาจารย์) ว่ามีผู้เสียชีวิต “ปุจารย์” จะเดินทางมาทำพิธีตามแนวปฏิบัติของพิธีศพของชาวพุทธ โดยเริ่มจากการขอขมาศพ การรดน้ำศพ มัดตราสัง ห่อศพ ก่อนทำการเบิกโลงและนำศพเข้าโลง ทั้งนี้ญาติจะนำโกมน้ำมัน (ตะเกียงน้ำมัน) วางไว้บริเวณปลายเท้าผู้ตาย และบริเวณด้านหน้าสำหรับเคารพศพ อย่างละ 1 อัน

1.2.1 การตั้งบำเพ็ญกุศลศพและการสวดอภิธรรม

ในอดีตจัดขึ้นภายในบริเวณบ้าน โดยเริ่มในเวลา 20.00 นาฬิกา ซึ่งจะมีการนิมนต์พระ 4 รูป มาสวดอภิธรรมเป็นทำนองสรภัญญะพร้อมกันทุกรูป และมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่เสียชีวิต เป็นลำดับสุดท้าย สิ้นสุดในเวลาไม่เกิน 21.00 นาฬิกา ทั้งนี้ในปัจจุบันส่วนใหญ่จัดขึ้นภายในศาลาวัด โดยเริ่มในเวลา 19.00 ซึ่งเป็นการสวดแบบภาษาบาลีประมาณ 30 นาที และมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่เสียชีวิตเป็นลำดับสุดท้าย สิ้นสุดในเวลาไม่เกิน 20.00 นาฬิกา

1.2.2 การทำบุญในงานศพ

การทำบุญจะทำด้วยปัจจัย ซึ่งจะระบุชื่อพร้อมครอบครัวลงไปที่บ้านของแต่ไม่นิยมเขียนจำนวนเงินลงไป ซึ่งการมอบของปัจจัยจะมีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ ใส่ลงในกล่อง พาน หรือ สลุง (ขัน) ที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้ และ มอบให้เจ้าภาพโดยตรง

1.2.3 การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ

สมัยอดีตเป็นการตกลงว่าเจ้าสมาชิกภายในชุมชน มาประกอบอาหารในช่วงเวลากลางวัน และกลางคืนหลังจากการสวดอภิธรรมเสร็จสิ้น โดยมีข้อจำกัด ได้แก่ ต้องไม่ประกอบอาหารประเภทเส้น ไม่มีวัตถุดิบที่ทำจากขนุน และไม่มีการทำลาบ ทั้งนี้ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้บริการร้านอาหารที่รับจัดเลี้ยงอาหารแบบบุฟเฟต์ ในขณะที่การจัดเลี้ยงอาหารเวลากลางคืนจะอยู่ในรูปแบบอาหารว่างและเครื่องดื่มมากกว่าอาหารคาว

1.3 การเตรียมการก่อนวันฌาปนกิจศพ

1.3.1 การตั้งปราสาทศพ

ในสมัยอดีตส่วนใหญ่จะใช้ 2 รูปแบบ คือ ปราสาทศพแบบปากกระบาน คือ เรือนศพที่มีแต่หลังคาไม่มีจั่วและยอด ใช้สำหรับศพชาวบ้านทั่วไป และปราสาทศพแบบหลังกลาย คือ เรือนศพที่มี 4 จั่ว

แต่ละจ้วมีชั้นเดียวแต่ไม่มียอดปราสาท ใช้สำหรับบุคคลผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คนสูงอายุ หรือ คนที่ได้รับความเคารพจากผู้คนทั่วไป ที่มีฐานะค่อนข้างดี แต่ในปัจจุบันไม่มีการจำกัดลักษณะของปราสาทศพ ยอดปราสาท และจำนวนชั้นของปราสาท ขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินของเจ้าภาพหรือผู้ที่เสียชีวิต

1.3.2 การเตรียมตุ่มสามหาง และ ห่อเข้า (ห่อข้าว)

ญาติจะจัดเตรียมผ้าขาวแล้วนำมาตัดให้มีลักษณะเป็นรูปคน ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนหัว ส่วนลำตัว และส่วนหางที่มี 3 ขาย เรียกว่า ตุ่มสามหาง โดยเขียนชื่อ นามสกุล วันเกิด วันเสียชีวิต และ อายุของผู้เสียชีวิต ลงไปในส่วนลำตัวผูกกับไม้ไผ่ที่มีความยาวมากพอสมควร แขนงไว้ใกล้ โลงศพ นอกจากนี้ยังมีการเตรียมห่อเข้า ซึ่งประกอบด้วยข้าวเหนียว จิ้น (หมู) ทอด ห่อใบตอง รวมถึงผลไม้ หรือ เมียงใส่ลงไปในถุงย่ามสีขาวให้เต็ม เพื่อให้ “ปุจาร์ย” สะพายไปยังฌาปนสถานในขณะที่เคลื่อนศพ

1.3.3 การจัดคว้าน (คร้วทาน)

เจ้าภาพจะจัดเตรียมคว้าน ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งของ เครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน เครื่องครัว ผลไม้ที่มีตามฤดูกาล รวบรวมและจัดเรียงใส่ตะกร้าหาบขนาดใหญ่ที่ทำจากไม้ไผ่ หรือ ตะกร้าเล็ก หรืออาจเป็นเครื่องไทยธรรม เช่น ผ้านวม อาสนะ ยารักษาโรค โดยไม่แกะบรรจุภัณฑ์ออก ซึ่งจะมีการเตรียมนิมนต์พระมาสวดพระพุทธมนต์ ในวันฌาปนกิจศพเป็นจำนวนเลขคู่ เพื่อทำการสุมาคว้านและเวนทาน ก่อนเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน

1.3.4 การบวชเณรหน้าไฟ

ก่อนวันฌาปนกิจศพจะมีการปลงผมลูกหลานผู้ชายที่สมัครใจบวชอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิต ภายหลังจากการสวดอภิธรรมเสร็จสิ้นโดยพระผู้ใหญ่ ซึ่งเณรบวชใหม่จะร่วมจุณศพในขณะที่ทำการเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน

1.4 วันฌาปนกิจศพ

1.4.1 การสุมาคว้านและเวนทาน

ในวันฌาปนกิจศพ จะมีการสวดพระพุทธมนต์ตามด้วยการถวายเพลพระเมื่อพระฉันเสร็จและให้พรแล้ว ญาติจะประเคนเครื่องคว้านที่ได้จัดเตรียมไว้ โดย “ปุจาร์ย” จะนำสุมาคว้านและเวนทานเพื่อถวายแด่พระ เมื่อพระพิจารณาบังสุกุลและให้พรแล้วจึงเตรียมการเคลื่อนศพไปยัง ฌาปนสถานเป็นลำดับถัดไป

1.4.2 การเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถานและการฌาปนกิจศพ

ก่อนเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน จะมีพิธี “ผ่าจ่านผี” (ตัดสายฟัวสายเมียด)

โดย “ปุจาร์ย” จะให้ฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ถือสวยดอกไม้ที่ผูกด้วยด้ายสายสิญจน์หันหลังให้กับโลงศพ จากนั้นจะกล่าวคาถาจนจบแล้วใช้มีดหมอตัดด้ายสายสิญจน์ให้ขาดเป็นสองท่อนภายในครั้งเดียว ซึ่งหลังจากทำพิธีเสร็จให้ผู้ที่ได้รับการทำพิธีเดินไปโดยไม่หันกลับมามองและไม่ให้ไปร่วมงานฌาปนกิจศพ

ก่อนทำการเคลื่อนศพจะมีการตั้งแถวเป็นขบวน ดังนี้ ด้านหน้าสุด คือ “ปุจารย์” ถือตุงสามหางและสะพายห่อเข้า กลางขบวน คือ พระและเณรที่บวชใหม่ ท้ายขบวนคือ ญาติหรือผู้ที่มาร่วมส่งศพ ภายหลังจากที่มาถึงยังฌาปนสถานแล้วจะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมพิธีศพเช่นเดียวกับทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งนี้ก่อนนำร่างเข้าเตาเผา สัปเหร่อจะให้ญาตินำน้ำมันสัปปายะ รดที่ศพอีกครั้ง เมื่อเข้าสู่ช่วงของการฌาปนกิจจะมีการจับบอกไฟ (จุดพลุไฟ) ซึ่งมีหลายรูปแบบตามฐานะทางการเงินของเจ้าภาพ เพื่อส่งดวงวิญญาณไปสู่สุรวงสรรค์ สำหรับปราสาทศพจะทำการเผาแยกที่เชิงตะกอน

1.5 การเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิจะทำตอนเช้าถัดจากวันเผา โดยสัปเหร่อจะนำกระดูกมาห่อผ้าดิบ เพื่อนำมาทำพิธีบังสุกุลให้แก่ผู้เสียชีวิต ในระหว่างนี้ญาติจะจัดเตรียมจิวพระจำนวน 4 ชุด พร้อมสวดดอกไม้ วางลงบนพานทั้ง 4 มุม จากนั้นปุกระดาดหรือผ้าขาวรองก่อนคลี่ผ้าดิบออก นำใบไม้หรือดอกไม้โรยลงไปบนกระดูกของผู้เสียชีวิต พระชักรับบังสุกุล ตามด้วยการรดน้ำ และ พรมน้ำขมิ้นสัปปายะลงไปบนกระดูกเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิต ก่อนนำอัฐิส่วนหนึ่งกลับบ้าน และ อีกส่วนหนึ่ง นำฝังไว้บริเวณกำแพงวัด และ / หรือ รอบเขตวัด หรือ นำไปลอยอังคาร หลังจากนั้น ประธานฝ่ายสงฆ์จะทำการสีกให้เณรที่บวชหน้าไฟ เป็นการสิ้นสุดพิธีกรรมศพของชาวล้านนา

2. พิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย

2.1 กระบวนการก่อนเสียชีวิต

เมื่อสมาชิกในครอบครัวอยู่ในภาวะวิกฤติใกล้เสียชีวิต ญาติจะเดินทางไปนิมนต์พระอาจารย์ที่อยู่ใกล้บ้านมาทำการสวดตัดกรรม พร้อมจัดเตรียมอาหารคาว หวาน รวมถึง สลาเอี๋อร์ (หมากธรรม)

เพื่อทำพิธี เมื่อพระอาจารย์มาถึงแล้ว ญาติจะนำสิ่งของที่เตรียมไว้มาวางที่โต๊ะ หรือ เก้าอี้ด้านบนศีรษะของผู้ใกล้เสียชีวิต ตามด้วยการคลุมผ้าห่มทั้งตัว ก่อนจุดธูปเทียน บูชา พระรัตนตรัยและสวดมนต์พร้อมกับลูกหลานของผู้ใกล้เสียชีวิต เพื่อให้ดวงจิตของผู้ใกล้เสียชีวิตได้ระลึกถึงพระรัตนตรัย เวลาไม่เกิน 20 นาที ซึ่งภายหลังจากทำพิธีผู้ใกล้เสียชีวิตจะค่อย ๆ หมดลมหายใจไปอย่างสงบ

2.2 กระบวนการหลังเสียชีวิต

ภายหลังจากเสียชีวิต ชาวเขมรถิ่นไทยไม่นิยมอาบน้ำศพในทันที แต่จะรอเอว้จารย์ (พ่อจารย์) เดินทางมาถึงบ้านของผู้เสียชีวิตและทำการขอขมาศพก่อน จากนั้นจึงจะทำการเช็ดตัวและแต่งตัวให้ศพแบบกลับด้าน ตามด้วยการรดน้ำศพ มัดตราสัง และห่อศพ โดยเอว้จารย์จะเตรียม “เปบาย” (กระตังไปตองใส่ข้าว) จำนวนทั้งหมด 4 ชุดมาจากบ้านเพื่อนำมาใส่อาหารคาว หวาน ผลไม้ ที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ เพื่อทำพิธีเบิกโลง โดยเริ่มจากการนำเปบายวางไว้บริเวณมุมทั้ง 4 มุมของโลงศพ ตามด้วยการท่องคาถาและทำน้มนต์เพื่อใช้ในการเบิกโลงก่อนนำมาพรมบนฝาโลงและพื้นโลง เทเหล้าและน้ำหวานก่อนนำศพเข้าโลง

2.2.1 การตั้งบำเพ็ญกุศลศพและการสวดอภิธรรม

การตั้งบำเพ็ญกุศลศพและการสวดอภิธรรมจะทำภายในบริเวณบ้านตามฐานะทางการเงินของเจ้าภาพ โดยมีระยะเวลาอย่างน้อย 1 วัน อย่างไรก็ตามต้องขึ้นอยู่กับพระอาจารย์ ผู้ที่เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ในการฌาปนกิจศพเป็นหลัก เนื่องจากต้องมีการจัดเตรียมสถานที่และทำพิธีภายหลังจากการฌาปนกิจศพ

สำหรับการสวดอภิธรรมมีทั้งหมด 3 ช่วงเวลา ได้แก่ เช้า เวลา 07.00 นาฬิกา เพล เริ่มเวลา 10.00 นาฬิกา โดยจะมีการถวายอาหารเช้า และ เลี้ยงเพลพระ หลังจากการสวดอภิธรรม ตอนเย็น เริ่มเวลา 18.00 นาฬิกา สิ้นสุดในเวลา 19.00 นาฬิกา โดยในทุกช่วงเวลาจะนิมนต์พระ ไม่เกิน 12 รูป ซึ่งจะมีเพียง 4 รูปที่สวดอภิธรรม โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาที ตามด้วยการถวายปัจจัย และ กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตในลำดับสุดท้าย

2.2.3 การทำบุญในงานศพ

การทำบุญในงานศพจะมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการนำผ้าขาวม้า ผ้าไหมทอมือ ผ้าชิ้นหมอนสี่เหลี่ยม รวมไปถึง ข้าวสาร ฐูป เทียน หรือ วัตถุดีบในการประกอบอาหาร อย่างไรก็ตามหนึ่งมามอบให้เจ้าภาพตามกำลัง มากกว่าการทำบุญด้วยปัจจัย

2.2.4 การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ

การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ จะมีการทำอาหารทั้งในเวลาเช้า กลางวัน และเย็น ซึ่งเป็นอาหารที่รับประทานกันทั่วไปโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องอาหารประเภทเส้น ซึ่งอาหารที่เป็นที่นิยม คือ ผัดวุ้นเส้นใส่หน่อไม้ ผัดหมี่ น้ำพริก และ ผักต้ม อย่างไรก็ตามมีอาหารพื้นบ้านที่จะมีการทำรับประทานเฉพาะในงานศพเท่านั้น คือ ชันล่อเจก (แกงกล้วย) ซึ่งจะพบได้เฉพาะในพิธีกรรมงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย

2.3 การจัดเตรียมเชิงบาตร เสื้อผ้า และรองเท้า

ครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะจัดเตรียมเชิงบาตรก่อนวันฌาปนกิจศพ ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือทำการเกษตร เครื่องครัว สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน และ ฟูก เป็นต้น เพื่อใช้ถวายพระก่อนทำการฌาปนกิจศพ ซึ่งถือเป็นการทำบุญและอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ตาย สำหรับเสื้อผ้า และ รองเท้า จะเป็นเสื้อผ้าและรองเท้าที่ผู้เสียชีวิตยังไม่เคยใส่ หรืออาจซื้อจากร้านค้าที่มีลักษณะใกล้เคียง หรือ แบบที่ผู้เสียชีวิตชอบ เพื่อทำพิธีแปรธาตุ

2.4 วันฌาปนกิจศพ

2.4.1 การเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถานและการฌาปนกิจศพ

ก่อนเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน ด้านบนรถลากศพจะมีพระจำนวน 4 รูป นั่งประจำทั้ง 4 ด้านของโลงศพเพื่อทำการสวดมาติกาในระหว่างเคลื่อนศพ และจะมีการตั้งแถวขบวนของลูกหลาน โดยแถวหน้าสุดเป็นชุดขบวนที่ประกอบไปด้วยลูกหลานซึ่งถือเทียน ไบลาน รูปของผู้เสียชีวิต รูปเล่มใหญ่ ผ้าไตรจีวร และลูกมะพร้าวปักใบตองเสียบและธูปและธนบัตร แถวกลางขบวน คือ พระ และ เณรที่บวชหน้าไฟ ตามด้วย

ลูกหลานที่เป็นผู้หญิง แต่งกายและโพกศีรษะด้วยผ้าสีขาว ชัดขาวตอกในระหว่างที่เคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน ลำดับสุดท้ายคือ ผู้ที่มาร่วมส่งศพ โดยมีการจุดประทัดขนาดเล็กกรวมถึงหว่านกลีบพฤกษ์ระหว่างทางไปจนถึงฌาปนสถาน สำหรับเชิงบาตรที่เตรียมไว้จะถูกนำมาวางไว้บริเวณด้านข้างของเมรุ เพื่อถวายพระก่อนทำการฌาปนกิจศพ

ภายหลังจากมาถึงบริเวณฌาปนสถาน จะเรียนเชิญเจ้าภาพที่มีความประสงค์จะร่วมทำบุญถวายปัจจัยแก่พระและเณร เข้าถวายปัจจัยตามลำดับจนเสร็จสิ้น จากนั้นจึงปฏิบัติตามธรรมเนียมพิธีศพของชาวพุทธ ต่อด้วยการถวายเชิงบาตรให้พระก่อนทำการฌาปนกิจศพ โดยก่อนที่จะมีการฌาปนกิจศพจะมีการจุดพลุเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้เทวดาได้รับรู้และนำพาดวงวิญญาณไปสู่สุรวงสรรค์

2.5 การแปรธาตุและการฉลองอัฐิ

แปรธาตุจะทำภายในวันเดียวกันหลังจากการฌาปนกิจศพ โดยสัปเหร่อจะนำกระดูกของผู้เสียชีวิตมาเรียงเป็นรูปคนบนแผ่นสังกะสีขนาดใหญ่ นำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปหน้า ปูทับด้วยผ้าขาวนำเสื้อผ้าและรองเท้ายาวที่เตรียมไว้มาวางด้านบน จากนั้นทำพิธีส่งดวงวิญญาณ เมื่อเสร็จแล้วจะนำทั้งหมดออกแล้วนำไปตองมาปิดทับ ตัวแทนผู้ช่วยสัปเหร่อจะทำเสียงไก่ขันปลุกให้ร่างนั้นตื่น แล้วทำการยกใบตองขึ้นโดยนำไปวางไว้บริเวณทิศเหนือ ลูกหลานจะพากันบ้วนข้าว ขนม และ ผลไม้ ลำดับสุดท้ายคือ การเก็บและล้างกระดูกเพื่อบรรจุในโกศก่อนแห่ไปทำบุญอัฐิที่บ้าน ซึ่งในระหว่างทางจะมีการร้องเพลงอย่างสนุกสนาน ญาติจะนิมนต์พระมาสวดทำบุญอัฐิในตอนเย็นวันเดียวกัน หลังจากเสร็จสิ้นพิธีทางสงฆ์แล้ว ญาติ ลูกหลาน รวมถึงผู้ใกล้ชิดจะทำพิธีลี้กต๋วง (ยกธง) โดย ต๋วง ทำจากผ้าไหมที่ด้านล่างเย็บเป็นถุงใส่เงิน ซึ่งลูกหลานรวมถึงผู้ที่มาร่วมพิธีจะนำเงินใส่ถุงนั้น ทั้งนี้ก่อนจะทำการยกธงจะมีการ โห่ना 3 ครั้ง จึงปล่อยธง ตามด้วยการยิงพลุเพื่อให้เทวดารับรู้ว่าลูกหลานได้ทำบุญส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุรวงสรรค์ เช้าวันถัดมาจะนิมนต์พระพร้อมเณรที่บวชหน้าไฟ มาสวดพระพุทธรูปหลังจากเสร็จสิ้นจะมีการใส่บาตร จากนั้นประธานฝ่ายสงฆ์จะทำการลี้กให้เณรที่บวชหน้าไฟ เป็นการสิ้นสุดพิธีกรรมศพของชาวเขมรถิ่นไทย

รูปที่ 3 พิธีสักต๋วงส่งดวงวิญญาณของชาวเขมรถิ่นไทย บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ 22 ต.สะแกโพรง จ.บุรีรัมย์

3. รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย

จากการวิเคราะห์รูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย ผู้วิจัยพบว่า มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ การปฏิบัติตามแนวทางพิธีศพแบบดั้งเดิม และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งจำแนกเป็น 4 ช่วง ได้แก่

3.1 ช่วงก่อนเสียชีวิต

ชาวล้านนาจะมีการนิมนต์พระมาสวดคัมภีร์ “ธรรมมหาวิบาก” อีกทั้งให้ลูกหลานผู้ชายเป็นตัวแทนของผู้ใกล้เสียชีวิตไปทำการ “สุมาขันแก้วตังสาม” ที่วัดใกล้บ้าน ในขณะที่ชาวเขมรถิ่นไทยจะนิมนต์พระมาเทศน์เพื่อตักเตือน ซึ่งจะเป็นการสวดมนต์ร่วมกันระหว่างญาติของผู้ใกล้เสียชีวิต

วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้เสียชีวิตของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย ในเชิงวิเคราะห์พบว่า เกิดมาจากพื้นฐานความเชื่อว่า หากผู้ใกล้เสียชีวิตยังมีความห่วง ยังไม่ปล่อยวาง รอคอยผู้ใกล้ชีวิต หรือ ยังไม่หมดกรรม การทำพิธีการดังกล่าวจะช่วยให้ดวงจิตผู้ใกล้เสียชีวิตระลึกถึงคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมถึงความดีที่ได้เคยกระทำความ หมดห่วง พันวิบากกรรม และจากไปอย่างสงบ

3.2 ช่วงก่อนวันฌาปนกิจศพ

ชาวล้านนาจะจัดเตรียมคัวตานและเวณตาน (ถวายพระ) ก่อนเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน ขณะที่ชาวเขมรถิ่นไทยจะจัดเตรียมเชิงบาตรเพื่อถวายพระก่อนทำการฌาปนกิจศพ สิ่งเหมือนกันของคัวตาน และเชิงบาตร คือ เป็นการเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีการจัดเตรียมตุงสามหาง รวมถึงถุงห่อข้าว เพื่อใส่อาหาร ผลไม้ หรือ เมียง ลงไปจนเต็ม เพื่อให้ “ปูจารย์” ถือนุงและสะพายถุงห่อข้าว ในขณะที่เคลื่อนศพไปยังฌาปนสถาน

ขณะที่ชาวเขมรถิ่นไทยมีการเย็บ ตั๋ว ที่มีถุงใส่เงินไว้ที่หาง โดยญาติจะนำเงินใส่ลงไปในถุง หลังจากยกธงขึ้นแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นจะมีการปลดลงมาเพื่อถวายเงินที่อยู่ในถุงนั้นให้กับพระเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ที่เสียชีวิตและเพื่อให้นำเงินไปใช้ในภพหน้า

การจัดเตรียมคั้วตาน และเชิงบาตร รวมถึงการถวายสิ่งของที่จัดเตรียมให้พระในเชิงวิเคราะห์ พบว่า เป็นการปฏิบัติตามแนวทางพิธีศพแบบดั้งเดิมทั้งของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย สำหรับการตัดเย็บ ตุงสามหาง ห่อเข้า รวมถึง การเย็บตั๋ว พบว่า เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าการนำสิ่งของ เครื่องใช้ และเงิน ถวายพระ จะทำให้ผู้เสียชีวิตได้นำไปใช้ในระหว่างการเดินทางสู่ภพภูมิใหม่ และ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิต

3.3 ช่วงก่อนฌาปนกิจศพ

ก่อนฌาปนกิจศพทั้งชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทยจะมีการจุดพลู โดยเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวให้เทวดารับรู้และนำพาดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี หรือ ขึ้นสู่สรวงสวรรค์

3.4 ช่วงหลังการฌาปนกิจศพ

หลังการฌาปนกิจศพชาวล้านนาจะมีการทำบุญอุทิศ โดยการนิมนต์พระมาชักบังสุกุลเป็นจำนวน 4 รูป ก่อนรดน้ำและพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยลงไปทีกระดุก หลังจากนั้นจะนำไปเก็บไว้ที่บ้าน และฝังไว้บริเวณต้นไม้ และ/หรือ กำแพงวัด หรือ นำไปลอยอังคาร ในขณะที่ชาวเขมรถิ่นไทยจะนิมนต์พระมาสวดพระพุทธมนต์และใส่บาตรหลังเสร็จสิ้นพิธี ก่อนทำบุญตามระยะเวลา 7 วัน 90 วัน หรือ 100 วัน เป็นต้น ในเชิงวิเคราะห์ พบว่า เป็นการปฏิบัติตามแนวทางพิธีศพแบบดั้งเดิมทั้งของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทยโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิต และเพื่อความสบายใจของลูกหลาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. พิธีกรรมในงานศพของชาวล้านนา

ก่อนเสียชีวิตจะมีการนิมนต์พระมาเทศน์คัมภีร์ “ธรรมมหาวิบาก” เพื่อให้ผู้ที่ใกล้เสียชีวิตพ้นจากวิบากกรรมและความทรมาน สอดคล้องกับการศึกษาของพระครูบัณฑิตปริยัตยาทร (ประเวศ ปัญญาวโร). (2560 : 58-59) ว่าเมื่อมี “คนลำบาก” คือ คนที่เจ็บป่วยหรือเป็นโรครักษา หมดหนทางรักษา แต่ยังมีชีวิตอยู่หลายเดือน ผู้เฒ่าผู้แก่จะแนะนำให้ลูกหลานไปนิมนต์พระที่วัดนำคัมภีร์ “ธรรมมหาวิบาก” มาเทศน์ให้คนลำบากฟัง โดยเชื่อว่าภายใน 3 วัน 7 วัน ถ้าไม่หายก็จะตาย เช่นเดียวกับ อภิธาน สมใจ (2541 : 82-84) สรุปว่า หาก “คนลำบาก” นอนเจ็บอยู่นาน ลูกหลานอาจนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์คัมภีร์ “ธรรมมหาวิบาก” เพราะเชื่อว่าถ้ายังไม่ถึงเวลาจะหายจากโรคในเวลา 3 วัน แต่หากหมดอายุขัยก็จะตายภายใน 3 วันเช่นกัน

การตั้งบำเพ็ญกุศลศพและการสวดอภิธรรม ในอดีตจัดทำในบ้านและเป็นการจ้างวานสมาชิกในหมู่บ้านหรือคนรู้จักกับผู้เสียชีวิต แต่ปัจจุบันใช้บริการการใช้บริการร้านอาหารที่รับจัดเลี้ยงอาหาร แบบบุฟเฟต์ และ อาหารว่างและเครื่องดื่มซึ่งแจกให้ผู้มาร่วมงานศพภายหลังจากสวดอภิธรรมเสร็จสิ้น เช่นเดียวกับปราสาทศพที่จะมีที่ชั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินของผู้เสียชีวิต รวมถึงบอกไฟที่ใช้จุดก่อนนำร่างเข้าเตาเผา สอดคล้องกับข้อสรุปของศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ (2560 : 493) ว่า งานศพในปัจจุบันเป็นสิ่งสะท้อนสถานะทางการเงินของผู้ตาย เมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตการจัดพิธีศพย่อมจัดดีตามฐานะ

การทำตุ่มสามหาง และ ห่อเข้า แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แฝงด้วยคติธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ (2548 : 27-29) ระบุว่า ตุ่มสามหาง ถือเป็นปริศนาธรรมสื่อถึงโลกทั้ง 3 ได้แก่ เทวโลก มนุษย์โลก และ ยมโลก เพื่อเตือนสติให้มนุษย์ได้ประพฤติตนตามกรอบประเพณี และ ศีลธรรม สำหรับ ห่อเข้า ชาวล้านนามีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้นำไปกินในระหว่างเดินทางไปยังภพภูมิหน้าและระหว่างการเดินทางไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์

2. พิธีกรรมในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย

ก่อนเสียชีวิต จะมีการนิมนต์พระมาสวดตักขรรคม โดยญาติจะเตรียมอาหาร และ สลาเจี๋อร์ เพื่อการประกอบพิธี สอดคล้องกับปิยพันธ์ กระแสโสม. (2023) ที่ระบุว่า ชาวไทยเขมรมีความเชื่อเรื่องผี และนับถือพระพุทธศาสนา ที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคมอย่างแยกไม่ออก ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อจะมีการจัดเครื่องบูชาที่แสดงให้เห็นถึงการนับถือพระพุทธศาสนา เรียกว่า “สลาเจี๋อร์” ซึ่งพบได้ในทุกพิธีกรรมของชาวไทยเขมร รวมถึงพิธีกรรมในงานศพ ทำนองเดียวกับกับสมชาย ณ นครพนม และคณะ (2562: 103) ที่ระบุว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีและพิธีกรรมที่ผสมผสานทั้งพารมณ พุทธ และ ผี ซึ่งภายหลังจากการตัดกรรม ผู้ที่ใกล้เสียชีวิตจะค่อย ๆ หมดลมหายใจไปอย่างสงบ สอดคล้องกับ ศรีนิจจร รัตน์เจริญจร (2559) ที่ระบุว่าหลังจากประกอบพิธีผู้ป่วยบางคนมีอาการดีขึ้น แต่ส่วนใหญ่จะเสียชีวิตหลังจากประกอบพิธีไม่กี่วัน

อาหารที่ทำเฉพาะในงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย คือ ซันเลอแจก หรือ แกงกล้วย สอดคล้องกับอภิรัตน์ อรรถเทวิน (2554) ที่ระบุว่า เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน เจ้าของงานจะจัดหาอาหารต้อนรับผู้มาร่วมงานศพ ซึ่งมักจะทำแกงกล้วยเป็นอาหารหลัก เพราะบ้านเกือบทุกหลัง นิยมปลูกต้นกล้วย อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นการตัดสายสัมพันธ์ ระหว่างผู้ตายกับญาติมิตรที่ยังมีชีวิตอยู่

ระหว่างการเดินทางศพไปยัง฼าปนสถาน บนรถที่มีโลงศพตั้งอยู่จะมีพระประจำทั้ง 4 มุม เพื่อสวดมาติกา ส่วนด้านล่างมีการตั้งแถวเป็นขบวน โดยบริเวณกลางขบวนถัดจากพระและเณรบวชใหม่ คือ ลูกหลานที่เป็นผู้หญิงแต่งกายและโปกศีระชะด้วยผ้าสีขาว ชัดขาวดอกในระหว่างที่เคลื่อนศพไปยัง฼าปนสถาน สอดคล้องกับประยูร ทรงศิลป์ (2562 : 34-35) ว่า ขบวนแห่ศพจะมีคนชัดขาวดอกซึ่งจะมีกี่คนก็แล้วแต่ส่วนมากเป็นลูกหลานผู้หญิงนุ่งขาวห่มขาว ทำหน้าที่ชัดขาวดอกไปซ้ายขวาสลับกันโดยไม่หันไปมอง ทั้งนี้บนรถยนต์ หรือ รถตั้งศพ มีพระสงฆ์ 4 รูป นั่งอยู่รอบโลงศพทั้ง 4 มุมสวดมาติกา

การแปรธาตุจะทำภายในวันเดียวกันหลังจากการฉาปนกิจศพ โดยหลังจากที่เสร็จสิ้นพิธีส่งดวงวิญญาณ จะนำใบตองมาปิดทับเถ้ากระดูก จากนั้นจะมีการปลุกให้ร่างตื่นด้วยการทำเสียงไก่ขัน ของตัวแทนสัปเหร่อ และยกใบตองขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้นำอาหาร ขนม และผลไม้ไปป้อนที่บริเวณเถ้ากระดูก ก่อนจะเก็บและล้างกระดูกใส่ผ้าขาวและบรรจุลงโกศ เพื่อแห่กลับบ้าน นำไปทำบุญอุทิศ ทำนองเดียวกับประยูรทรงศิลป์ (2562 : 39) ที่กล่าวว่า การแปรธาตุที่นิยมกัน คือ เมื่อไฟดับสนิทแล้วเอาเมล็ดถั่ว งา โรยไปในกองเถ้ากระดูก นำใบตองมาปิด ยกใบตองขึ้นแล้วกล่าวว่า “ลูกหลานได้ทำการแปรธาตุแล้ว ขอให้ไปเกิดในสวรรค์ที่แสนสุขเถิด” แล้วโยนใบตองไปทางทิศเหนือเสร็จแล้วทำกองเถ้ากระดูกเป็นรูปคน มีหัว มือ เท้า และให้ลูกหลานตอบคำถามว่า เถ้ากระดูกที่เห็นนี้เหมือนคนตายหรือไม่ จำนวน 3 ครั้ง โดยลูกหลานจะตอบว่า “ไม่เหมือน” จำนวน 2 ครั้ง ส่วนครั้งสุดท้ายจะตอบว่า “เหมือนและสวยมาก” อาจารย์ผู้ทำพิธี กล่าวว่า “ตอนนี้ไปเกิดใหม่แล้ว” ลูกหลานจะเลือกเก็บอัฐิแล้วนำไปล้างน้ำสัปปะรดและน้ำมะพร้าวอ่อน นำใส่โกศตั้งบูชาที่บ้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัยเรื่องรูปแบบของพิธีกรรมในงานศพที่มีความคล้ายคลึงกันของชาวล้านนาและชาวเขมรถิ่นไทย สร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพิธีกรรมในงานศพแบบดั้งเดิมของชาวล้านนา และ พิธีศพของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ซึ่งมีการสอดแทรกวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงมีคติธรรมทางพระพุทธศาสนาแฝงอยู่ทุกขั้นตอนของพิธีกรรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และ/หรือ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรี หรือ กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องแต่งกาย เนื่องจาก ทุกหมู่บ้านในตำบลสะแกโพรง ยังคงมีการทอผ้าไหมด้วยมือ และนำไปใช้ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ รวมถึงการใส่มาร่วมในงานศพ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีด้านการแต่งกายของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยให้คงอยู่สืบไป

3. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ

พ่อแม่หรือผู้ปกครองที่พาบุตรหลานซึ่งอยู่ในช่วงวัยเด็กมาร่วมในงานศพ ควรแต่งกายด้วยชุดผ้าไหม รวมถึงผ้าชิ้นแบบทอมือ หรือ อาจทอผ้าชิ้นให้เฉพาะสำหรับเด็กเล็กสวมใส่ เนื่องจากในพื้นที่ยังคงมีการทอผ้าไหมด้วยตนเอง และปัจจุบันพบการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวในเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาไว้เป็นแบบอย่างที่ดีในการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย

เอกสารอ้างอิง

- ทองปาน ศรีวราลักษณ์. (2566). *สัมภาษณ์*. ชาติพันธุ์ของสมาชิกในหมู่บ้าน การเคลื่อนศพไปยัง฼าปนสถาน และการถวายเชิงบาตร. วันที่ 16 ธันวาคม 2566 บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ที่ 22 บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลสะแกโพรง อำเภอมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2562). *เอกสารการสอนชุดวิชา พื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมเขมรหน่วยที่ 9*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปิยพันธ์ กระแสโสม. (2023). สลาเธียร์ : ในพิธีกรรมงานศพชาวไทยเขมร. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567. แหล่งที่มา: https://www2.m-culture.go.th/surin/ewt_dl_link.php?nid=3152&filename=index
- พระครูบัณฑิตปริยัตยาทร (ประเวศ ปัญญาวโร). (2560). *ศิษษาวิเคราะห์คติธรรมเกี่ยวกับประเพณีงานศพในล้านนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พริษฐ์ ชิวารักษ์. (2023). ลานนา ล้านนา : การเมืองเรื่องไม้โทกับอาณานิคมความรู้ในล้านนา. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566. แหล่งที่มา : <https://www.the101.world/lanna-history-13/>
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2021). ลานนา-ล้านนา มหาวิาทะ ห้าทศวรรษ. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566. แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/notes/1300332503651338/>
- มาลี ดาวรัมย์. (2566). *สัมภาษณ์*. การทำบุญและการแต่งกายมาร่วมในงานศพ. วันที่ 16 ธันวาคม 2566. บ้านเลขที่ 45 หมู่ 15 บ้านสะแกโพรง ตำบลสะแกโพรง อำเภอมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ศรินทร์รัตน์เจริญจร. (2559). “ตัดกรรม รำแม่มด” พิธีกรรมรักษาใจ. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2566. แหล่งที่มา : <https://www.budnet.org/sunset/node/489>
- ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 6 (2), 487-499.
- สถานทูตสหรัฐอเมริกาและสถานกงสุลในประเทศไทย. (2565). รายงานว่าด้วยเสรีภาพทางศาสนานานาชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2565. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2566. แหล่งที่มา : <https://th.usembassy.gov/th/our-relationship-th/official-reports-th/2022-international-religious-freedom-report-thailand-th/>
- สมชาย ณ นครพนม และคณะ. (2562). *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- สมชาย ศรีวราลักษณ์. (2566). *สัมภาษณ์*. เครื่องบูชาในพิธีตัดกรรมและพิธีเบิกโลง. วันที่ 17 ธันวาคม 2566 บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 4 บ้านโนนแดง ตำบลสะแกโพรง อำเภอมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

- สมร ชนะมาร. (2566). *สัมภาษณ์*. การตัดกรรมในพิธีกรรมงานศพของชาวเขมรถิ่นไทย. วันที่ 15 ธันวาคม 2566 บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 6 บ้านหนองจิก ตำบลห้วยแกลง อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2558). *โศกวัฒนธรรมอีสานในงานวิจัย*. เชียงใหม่: บลูมมิ่ง ครีเอชั่น.
- สุบิน วุฒิยาสาร. (2566). *สัมภาษณ์*. การเตรียมเชิงบาตรในงานศพ. วันที่ 16 ธันวาคม 2566. องค์การบริหาร ส่วนตำบลสะแกโพรง 218 หมู่ที่ 15 ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- สุพิม พลสูงเนิน. (2566). *สัมภาษณ์*. การยกธงในงานบุญฉลองอัฐิ. วันที่ 17 ธันวาคม 2566 บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 4 บ้านโนนแดง ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (2548). *ปริศนาธรรมในพิธีกรรมล้านนา*. เชียงใหม่: สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่
- เทพประวิณ จันทร์แรง. (2562). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา : การวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์และหลักฐานทางโบราณคดี. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 10 (1), 39-50.
- อภิธาน สมใจ. (2541). *งานศพล้านนา ปราสารทนกหัสดีลิงค์สู่ไม้ศพ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อภิรัตน์ อรรถเทวิน. (2554). ชันลอเจก (แกงกล้วย). *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2566 แหล่งที่มา : <http://m-culture.in.th/album/view/97145/>